
TÜRKİYE'DE EKOLOJİK HAREKETLER: YERELDEN EVRENSELE (BERGAMA, MUĞLA VE TUNCELİ ÖRNEKLERİ)

Yavuz ÇOBANOĞLU*

Özet

Bu makale, günümüzdeki ekolojik yaklaşımların bir çerçevesini sunmaktadır. Türkiye'de ekoloji/çevre bilincinin gelişmesine ilk katkıları sağlayan Bergama ve Muğla örnekleri, modern anlamda çevreci hareketlerin temel yaklaşımlarının özelliklerini taşımaktadırlar. 1990'lı yılların sonunda ortaya çıkan Bergama ve Muğla'daki ekolojik hareketlerinin, eylemlerinde yerel ve milliyetçi (bayrak; Atatürk posterleri; İstiklâl Marşı vb.) unsurları yoğun olarak kullandıklarını da biliyoruz. Geçen zaman içerisinde, yerel ve milliyetçi unsurların ekolojik hareketler içerisindeki yerinin azaldığı da görülmektedir. Bu sebeple, Tunceli Bölgesi'nde yapılan baraj ve HES protestoları, yörenin kendine has kültürel ve etnik unsurları da dikkate alındığında, yerelden evrensele ulaşan nitelikler taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bergama; Muğla; Tunceli; Ekolojik hareketler

ECOLOGICAL MOVEMENTS IN TURKEY: FROM LOCAL TO UNIVERSAL (THE CASES OF BERGAMA, MUĞLA AND TUNCELİ)

Abstract

This article represents a framework of today's ecological approaches. Bergama and Muğla cases which contributed to the development of ecological/environmental awareness for the first time convey the characteristics of environmentalist movements' basic approaches in modern sense. We also know that during the protests for the ecological movements which first occurred in Bergama and Muğla in late 90s local and nationalist elements (such as Turkish flag, Atatürk posters, Turkish National Anthem etc.) were intensely used. In the course of time it is seen that local and nationalist elements

* Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇOBANOĞLU, Tunceli Üniversitesi

have lost its place gradually in ecological movements. Therefore, considering the original cultural and ethnical elements of the region, protests against the construction of dam or hydro electric power plants convey characteristics which leads itself from local to international.

Keywords: Bergama; Muğla; Tunceli; Ecological movements

Giriş

Günümüzde çevresel/ekolojik sorunların artışı, bunlarla ilgili çeşitli çözüm önerilerini de beraberinde getirmiştir. Bugün ekolojik sorunlara dair ortaya konulan çözüm önerilerinin hemen hepsi, mevcut sorunların ortadan kaldırılması veya zararlarının asgari bir seviyeye indirilmesini öngörse de, meseleye sosyo-ekonomik, hatta ideolojik açıdan ve birbirinden oldukça farklı noktalardan yaklaşılmaktadır. Bu ekolojik hareketlerin tümü, temiz ve sağlıklı bir doğa ile onun içinde, onunla “barışık” olarak yaşamını sürdürecektir olan insan faktörünü temel almalarına rağmen, yine bunun nasıl hayatiyet kazanacağı noktasında birbirinde oldukça farklı yerlerde durmaktadırlar.

Bununla birlikte, ekolojik yaklaşımların/hareketlerin kendi aralarında konuya bakış farklarının bulunmasının doğal bir durum olduğu da söylenebilir. Zaten bu farklı yaklaşımların içeriği de, genelde teknolojinin hangi dereceye kadar ve nerelerde kullanılacağı, hangi noktaya kadar sanayileşmenin devam edeceği ve tabii ki sosyo-ekonomik bir sistem olarak kapitalizmin tüm bu ekolojik sorunların biricik sorumlusu olmasını merkezlerinde düğümlenmektedir. Yani düşünsel anlamda esas ayrım noktası, ekolojik sorunları yarattığı üzerine uzlaşmış olan kapitalizmin, yine bu sorunları ortadan kaldıran bir etken olarak kullanılması mı; yoksa sorunların ana kaynağı olan kapitalizmi bütün ürünleriyle ve getirileriyle birlikte reddetmek mi? şeklindeki sorular üzerinde düğümlenmektedir. Öyle ki, bugün geleceğe dair

kurulan ütopyalarda bile, öncelikle, kapitalizm ve onun merkezinde yer alan teknolojinin olmadığı dünya projeleri tasavvur edilmektedir.³⁰

Diğer taraftan, bu konudaki farklı yaklaşımları sıralamak gerekirse, İlhan Tekeli’nin kategorileştirmeleri bu konuda yararlı olabilir. Tekeli, çevreye ilişkin alternatif yaklaşımların *ekonomik gelişmeci yaklaşım, çevre korumacı yaklaşım, kaynak yönetimi yaklaşım, eko-gelişmeci yaklaşım ve derin ekoloji yaklaşımı* gibi beş grup içerisinde toplanabileceğini söyler.³¹ Tekeli’nin kategorileştirmelerine göre kısaca belirtirsek;

Daha çok günümüz sanayi toplumlarında yaygın olarak savunulan *ekonomik gelişmeci yaklaşım*, liberalizmin ön kabullerini esas alan insan merkezli bir ele aştır. Bu yaklaşımda, ekonomik gelişme, “doğanın hakimi” sayılan insanın refahını arttıran tek faktör olarak görüldüğü için, büyük ölçüde tüketimi arttırma ile özdeşleştirilmiştir. *Ekonomik gelişmeci*’ler insan, insan dışı canlılar ve cansızlar sistemi olmak üzere doğayı oluşturan “üç alt sistem” arasında bir ayırım yaparlar. Ne var ki, bunlardan son ikisi ekolojik sorunlara dönük karar alma süreçlerinde hesaba katılmaz. Çünkü insan yararı uğruna canlı ve cansız kaynakları kullanmanın herhangi bir sınırı bulunmamaktadır. Öyle ki, bu yaklaşımı benimseyenler, çevrenin üretim ve tüketim sonucunda ortaya çıkan atıkları yok edebilme kapasitesine sahip olduğuna inanırlar. Üstelik insanların teknolojik kapasitelerinin yüksek olması, bu sorunları ortadan kaldıracaktır. Bu yaklaşım, doğanın yenileme gücünün sınırlarını hesaba katmaz ve teknoloji ile onun ürünlerinin önemini belirtir.³²

Diğer bir açıklama yolu olan *çevre korumacı yaklaşım* ise, yine temelde insan merkezli bir yaklaşım olmakla birlikte, bazı yönleriyle yukarıda değinilen *ekonomik gelişmeci* yaklaşımdan ayrılır. Buna göre, üretim ve tüketimin sürmesinin zarureti kadar, doğal çevre ile onu oluşturan canlı

³⁰ Kapitalizmin eleştirisi ve “başka bir dünya” ütopyası üzerine yazılan iki önemli eser için bkz: CALLENBACH, Ernest, (2010): *Ekotopya*, Agora Kitaplığı, İstanbul; HAVEMANN, Robert, (1990): *Yarın*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

³¹ TEKELİ, İlhan, (1999): *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Kitabevi, Ankara, s. 119-123

³² TEKELİ, İlhan, (1999): *a.g.e.*, s. 119-120

ve cansız alt sistemlere yapılan zararların önlenmesi de elzemdir. Bunun için de kirlenme neticesinde ortaya çıkan birbirinden farklı doğa tahribatlarını önlemek amacıyla standartlar konulması, bu standartlara uyulmasını sağlamak için denetimler yapılması, buna ilişkin de yönetsel mekanizmaların kurulması gibi bir dizi strateji önerilir. *çevre korumacı yaklaşım*'ın benimsediği asıl stratejilerdir. Esasen, bu yaklaşım da yine bilinen liberal iktisadî paradigmanın dışına çıkamayarak, doğanın zarar görmesi halinde siyasetçiler, sermaye sahibi yatırımcılar ve üreticilerden oluşan ekonomik karar vericilerin bunun maliyetini yüklenecikleri, doğaya atık bırakmayacakları, gerekli önlemleri alacakları gibi bir takım varsayımlar üzerine temellenir.³³

Öte yandan *kaynak yönetimi yaklaşım*, günümüz insanlarını gelecek nesillere karşı "sorumlu" tutarak, bu sorumluluğu *sürdürülebilir kalkınma ilkesi* ile kavramlaştırır. İzlenecek gelişme politikaları ise, bugünün gereksinimleri ile gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeden gerçekleştirilmelidir. Dahası bu yaklaşım, bu ilkeyi nesiller arası eşitliği anlatan bir ahlâk ilkesi olarak alır. Burada da temelde insanı merkeze alan bir yaklaşım mevcut olmakla birlikte, doğaya olan ilgi artmıştır. Bu ilginin nedeni doğanın tahrip edilmesinin, sonunda insanı da yok edeceği bilincine varılmasından kaynaklanmaktadır. Bu paradigma temelde, ekonomi paradigmasının araçsal yaklaşımını korunmakla birlikte, ekosistemi ve yaşam sistemlerini sürdürülebilmek adına, ekolojik sistemin bazı özelliklerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.³⁴

Bir diğer yaklaşım biçimi olan *eko-gelişimci yaklaşım*'da ise, insan merkezli düşünceden bir adım uzaklaşmaktadır. Bu yaklaşım insanların oluşturduğu sistem ile doğayı oluşturan canlılar ve cansızlar sistemine karşı eşit bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşım insanlarla doğayı oluşturan diğer canlılar ve cansızlara yönelik eşit bir yaklaşım geliştirmiştir. Buna göre insan, doğayı yöneterek/yönetmeye çalışarak değil, onun bir parçası olduğu ön kabulü ile hareket etmelidir. Böylelikle

³³ TEKELİ, İlhan, (1999): *a.g.e.*, s. 120-121

³⁴ TEKELİ, İlhan, (1999): *a.g.e.*, s. 120-121

bu düşünce şekli üzerinden bir tür “ahlâk” temelli bir çevre bilinci oluşturulmak istenir.³⁵

Son olarak, *derin ekoloji yaklaşımı*’nda ise, insan merkezli yaklaşımdan tamamen uzaklaşarak, insanın da bir bileşeni olduğu doğa merkezli bir düşünce geliştirilmeye çalışılır. Buna göre, doğadaki tüm canlılar arasında bir eşitlik olduğu fikri, burada temel çıkış noktasıdır. Bu kabul, aynı zamanda, insan alt sistemini doğadan ayırarak dışarıda düşünen diğer yaklaşımların meşruiyetini sorgulamaktadır. *Derin ekoloji yaklaşımı*, *romantik* bir yaklaşım olmakla birlikte, insanın doğa ile uyumlu bir şekilde yaşaması ve bugünkü ilişki biçiminin düzeltilmesini, insanlar açısından değil de doğa tarafından ele alması bakımından önemlidir. Nüfusun azaltılması; teknolojik, ekonomik ve kültürel bağımlılıkların aza indirilmesi; büyüme eğilimi olmayan bir ekonomiye geçiş vb. gibi, bu yaklaşımın dillendirdiği öneriler bir sanayi öncesi topluma geçiş özlemi taşımaktadır. Temelde gelişme karşıtı olmakla eleştirilse de, yine de diğer dört yaklaşımın en radikal *derin ekoloji yaklaşımı*’dır.³⁶

Netice itibarıyla görüleceği gibi, hangi yaklaşım üzerinden değerlendirilirse değerlendirilsin, insanın doğa ile olan ilişkisi, bir “mücadele” gibi anlaşıldığı müddetçe, insan doğaya hükmetme arzusunun önüne geçemeyecek gibi görülmektedir. Dahası, “gelişme/ilerleme” kavramlarının içeriği yeniden ve yeni söylemlerle doldurulmadıkça, gelişmenin/ilerlemenin ortaya çıkardığı ekolojik sorunları açık biçimde seçebilmek de pek mümkün olmayacaktır. Kapitalizm ise bu “amansız mücadelede” insana sadece teknik üstünlük desteği sağlamakla kalmamakta, tekniği üreten sanayinin çıktuları ile doğanın yok edilmesini de hızlandırmaktadır. İşte tam bu noktada gelişmişlik düzeyleri ile ekolojik sorunlar/doğanın tahribatı arasında bir bağlantı kurma durumuyla karşı karşıya kalıyoruz. Yine de bu aşamada işler biraz karışıyor. Örneğin, az gelişmiş/gelişmemiş ülkeler sanayilerindeki teknoloji eksikliklerinden dolayı doğayı daha fazla kirletiyor olabilirler. Üstelik bazı iş kolları, diğer iş kollarına göre doğaya

³⁵ TEKELİ, İlhan, (1999): *a.g.e.*, s. 121-122

³⁶ TEKELİ, İlhan, (1999): *a.g.e.*, s. 122-123

çok daha fazla zarar veriyor da olabilir. Hatta burada “gelişmişlik düzeyi”nden ziyade, nüfus faktörünü de ele alabiliriz. Çünkü her bir bireyin doğa üzerinde bir maliyeti mevcut ve bu maliyet nüfus ile doğru oranda artıyor. Öyleyse bu ilişkileri hangi açılardan ele alabiliriz, sorusunu günümüzdeki doğa tahribatları ekseninde değerlendirmek yararlı daha olacaktır.

“Gelişme”nin Geri Dönüşü Olmayan Bedeli

İçinde bulunduğumuz dönem, dünya üzerindeki kaynakların hızla tüketildiği bir döneme denk gelmektedir. Son yüzyıl içerisinde dünya kaynakları, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar tüketilmiş, fakat daha da önemlisi giderek azalan bu kaynaklar, çoğunlukla yerine yenisinin bulunulamayacağı kaynaklar olmuştur. Bunun yanına günümüzde 7 milyarı aşan Dünya nüfusu ile beraber, üretim ve tüketimin hızla artmasını da eklersek, ortaya çıkan atık sorununun boyutları da düşünüldüğünde, bu ekolojik sorunlar öncelikle endüstrileşmiş ülkelerin başa çıkabileceği sınırların da ötesine ulaşmıştır. Üstelik mevcut enerji kaynaklarının yanına yeni enerji türlerinin de katılmasıyla (nükleer enerji, doğalgaz vb.) bunların ekolojik dengeye verdikleri zararlar tahmin edilenden daha fazla boyutlara ulaşmaktadır.

Ancak Dünya'nın ekolojik dengesine verilen bu tahribatların, her ülke için aynı ekolojik zararları ve sonuçları ortaya çıkardığı da söylenemez. Bilhassa gelişmiş ve az gelişmiş toplumlardaki çevre sorunlarının türleri ve nedenleri birbirinden oldukça farklı boyutlarda ele alınmalıdır. Bu boyutlardan ilki ve belki de en önemlisi, üretim ve tüketim arasındaki dengedir. Öyle ki, dünya üzerinde en fazla üretimi yapan ABD ve AB ülkeleri, yine dünya üzerinde en fazla tüketimin de yapıldığı coğrafyalardır. Özellikle ABD, dünyanın en çok çöp çıkaran ülkesidir. Tüketim sonucunda ortaya çıkan katı atıkların çöp fabrikaları yoluyla bir kısmının tekrar değerlendirilmesi sağlansa ve bu yolla oluşan atık probleminin çaresi bulunduğu zannedilse bile, üretim aşamasında fabrikalardan çevreye salınan sıvı ve gazların ekolojik dengeye verdiği zararlar korkutucu ve bir o kadar da düşündürücü boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle, gelişmiş ülkeler ucuz emeğin de cazibesine kapılarak doğaya

Türkiye’de Ekolojik Hareketler: Yerelden Evrensele (Bergama, Muğla
ve Tunceli Örnekleri) | III

zarar veren sanayideki iş kollarından bazılarını (çimento, petro-kimya, otomotiv, ilaç vd.) az gelişmiş ülkelere kaydırmışlardır. Böylelikle hem ucuz işgücü ile elde edilen kârı katlamakta hem de ortaya çıkan kirliliğin yarattığı sorunları az gelişmiş ülkelerdeki insanların sırtına yıkmaktadırlar. Fakat burada unutmamak gerekir ki, iş kollarının Batılı ülkeler dışına/az gelişmiş ülkelere kaydırılması, bu ülkelerdeki ısrarlı taleplerden ya da aynı ülkelerin doğayı korumaya bütçe ayırmadan daha fazla para kazanma hırslarından dolayı da gerçekleşmektedir. Kısacası buradaki durum, Batılı ülkelerin kötülüğü, az gelişmiş ülkelerin masumiyeti ikilemine sıkıştırılmamalıdır.

Halbuki, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş/çevre ülkelere verdikleri zarar sadece bununla sınırlı değildir. Gelişmiş ülkelerin tüketim ihtiyaçlarının önemli kalemleri arasında yer alan ve sanayilerinin hammaddesi olan pek çok maden ya da doğal zenginlikler az gelişmiş ülkelerden karşılanmaktadır. Maden çıkarmak veya tarım arazisi açmak için yakılan/kesilen ormanlar içinde bulunan canlı ve cansız varlıklarla yok olmasıyla birlikte doğal dengeyi bozucu bir etki yaptığı gibi, maden çıkarmak için kazılan büyük toprak tabakaları yerüstü ve yer altı su kaynaklarını akışını bozmaktadır. Erozyonun başlıca sebebi de zaten ormanların kesilmesi ve yeryüzü tabakasının zarara uğratılması değil midir? Bunun sonucu olarak da az gelişmiş ülkelerde sık sık seller ve toprak kaymaları meydana gelmekte, bu doğal olmayan “doğal afetler” sonucunda da yüzlerce insan yaşamını yitirebilmektedir. Az gelişmiş ülkelerin orman zenginliklerinin de gelişmiş ülkelerin orman ürünleri ihtiyacını karşıladığı ve bunun da ormansızlaşan bir dünya anlamına geldiğini de ekleyebiliriz.

Diğer taraftan, tüm dünya için enerji ihtiyacı önümüzdeki dönemin en önemli sorunu olarak görülmektedir. Çünkü teknolojik ürünlerin büyük kısmı ya elektrik ya da petrole çalışmaktadır. Elektrik enerjisi üreten barajlar yapıldıkları yerin iklimi de dâhil tüm yerüstü ve yer altı dengesini bozarken, termik santraller doğaya saldıkları külleri ve atıklarıyla tam bir çevre katilidirler. Elektrik elde etmenin bu iki yoluna alternatif olan nükleer santraller ise hiç de daha az tehlikeli değildir. Bu

santrallerin oluşturduğu radyoaktif atıklar, saklanması ve kontrol edilmesi bir tarafa, yüzyıllarca, hatta binlerce yıl doğaya zarar verici özelliklerini korumaktadırlar. İşte bu noktada yine az gelişmiş ülkelerin sırtına yıkılan bir başka ekolojik bedel ile daha karşılaşılıyor. Çünkü bu atıkları saklamak için çöllerin ve okyanus diplerinin tercih edildiği durumlarda, bu coğrafi alanlara sahip olan az gelişmiş ülkelerin sırtlarına, aldıkları ekolojik yıkımla asla kıyaslanamayacak (aslında doğa hasarlarının geri dönüşü olmadığı için bir “maddi bedel” üzerinden düşünülmemelidir) bir miktar ücret karşılığı bu atıkları kendi topraklarında depolamak üzere kabul ettiklerini görüyoruz. Meselâ Rusya Federasyonu’na bağlı bazı ülkelerin, bu atıkların sıklıkla depolandıkları yerlerin başında geldiğini biliyoruz. Ayrıca bu zararlı/radyasyonlu atıkların, gelişmiş ülkelerin çok uzaklarında bulunan ve denize kıyısı olan bazı az gelişmiş ülkelerin karasularına gizlice bırakıldıkları da görülebilmektedir.

Yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı gelişmiş ülkeler, ekolojik sorunlarından çoğunu, zararlarıyla birlikte, az gelişmiş ülkelere devretse de, dünyada artık gelişmişlik-az gelişmişlik ayrımı ile açıklanamayacak ekolojik sorunlar da yaşanmaktadır. Bu sorunların ana kaynağı yine gelişmiş ülkeler ve onların doğayı hiçe sayan uygulamaları olmakla birlikte, çünkü onlar doğal dengeyi daha fazla bozmaktadırlar, artık gelinen noktada yaşananlar doğrudan bütün dünyayı ilgilendirmektedir.

Dünya ölçeğinde görülen böylesi etkenlerden, ilki “küresel ısınma”dır. Günümüzde atmosferin ısısı giderek artmaktadır. Bugün başta karbonmonoksit olmak üzere atmosfere bırakılan sera gazları, atmosferin işlevi olan dünya ısısını düzenleme görevini yerine getirememesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, fosil yakıtların yaygın olarak kullanılması da atmosferdeki karbonmonoksit oranını arttırarak küresel ısınmaya yol açmaktadır. Küresel ısınma, küresel bir sorun olsa da, bunda tüm dünyanın sorumluluğunu düşünmek yanlıştır. Çünkü bu gazların çok önemli bir miktarını ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler atmosfere salmaktadırlar. Dünyada sera etkisi yaratacak ve pek çok yerdeki temiz su kaynaklarını kurutacak bu durum, yine en çok az gelişmiş ülkeleri etkilemektedir. Bu ülkelerdeki en temel sıkıntının insan

yaşamını ve sağlığını korumaya dair önlemlerdeki yetersizlikler olması sebebiyle, küresel düzeydeki ekolojik sorunların, az gelişmiş ülkelerdeki insanları doğrudan etkisi altına alması kaçınılmaz gibidir.

İkinci olarak, her türlü atığın dere, göl, deniz ve akarsulara bırakılması temiz su kaynaklarının kirlenmesine de yol açarak, sağlıklı ve temiz suya ulaşmayı giderek zorlaştırdığı görülmektedir. Bilhassa birkaç ülkeden geçen nehir ve birkaç ülkeye kıyısı olan göllerin durumu içler acısıdır (Aral Gölü, Tuna Nehri gibi). İçindeki canlı varlıkların da yok olduğu bu su kaynaklarının tükenmesi, ilerleyen yıllarda tüm dünyada bir su krizinin yaşanacağını da habercisidir.

Öte yandan, ozon tabakasının delinmesi de, yine gelişmiş ülkelerde çok sık ve yaygın olarak kullanılan kloroflorokarbon gazının atmosfere salınması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Güneşten gelen morötesi ışınların büyük kısmını tutan ve dünyadaki canlı yaşamının koruyucusu olan bu tabakanın incilmesi tehlikesiyle karşı karşıya olmamız, istisnasız tüm dünyanın sorunudur. Böyle bir durum sonucunda oluşabilecekler, yani buzulların eriyip okyanus kıyılarından başlayarak birçok yerin sular altında kalması ve güneş ışınlarının direkt teması sonucu canlı yaşamının tehlike altına girmesi, gelişmiş-az gelişmiş ayrımı gözetmeyecek kadar tüm insanlık için bir tehlikedir. Yine de bu konuda, bilhassa Montreal Sözleşmesi sonrasında, bir iyileşmenin yaşandığı söylenebilir. 1970 ile 90’lı yıllar arasındaki teknoloji, ozon tabakasına zararlı kloroflorokarbon gazının atmosfere büyük oranda salınmasını içerirken, 2000’li yıllarla birlikte bu oran önemli miktarlarda düşürülmüştür.

Yerel’in Sınırları: Bergama ve Muğla Örnekleri

Kısaca modern ekolojik yaklaşımlardan ve bu yaklaşımların temel paradigmalarından bahsedip, Dünya ölçeğinde ekolojik sorunların yine kısa bir envanterini çıkardıktan sonra, Türkiye’deki çevreci eylemlerin bu paradigmalara ne derece uygun olduğu ya da başlıca hangi noktalarda farklılaştığı üzerine artık konuşabiliriz. Öyle görünüyor ki, bu analiz için en tipik iki örnek Bergama ve Muğla’da (Yatağan) gerçekleştirilen çevresel eylemler ile özellikle Tunceli ve Karadeniz Bölgesi’ndeki baraj ve HES protestolarıdır.

İlkinde, çevrenin kirlenmesi ve insan yaşamının tehlikeye düşmesi üzerine yapılan eylemler, hem farklı toplumsal kesimlerden katılımı sağlamış hem de yazılı ve görsel basında, diğer çevre protestolarına göre, fazlasıyla ele alınarak politik iktidarı, “bu köylüler de kim oluyor” ayarında rahatsız edecek bir aşamaya ulaşmıştır. Bu nedenle Bergama ve Muğla çevre hareketleri, doğanın ve insan yaşamının tahrip edilmesine yönelik olarak Türkiye’de yapılan çevre eylemleri arasında özel bir yere sahiptir.

İkincisinde ise, yine doğanın baraj ve HES’ler yoluyla tahribatı sonucu oluşan ama bu kez daha bilinçli, örgütlü ve toplumsal desteği daha fazla olan bir kitleden bahsedebiliriz. Bu kitlenin ilkinden önemli bir farkı da şudur ki, bu oluşum, döneminin tüm iletişim imkânlarını kullanma şansına sahip olunmuştur. İnternet, bu imkânların en başında gelen iletişim aracıdır. Özellikle Karadeniz Bölgesi’ndeki HES’lere karşı oluşturulan platformlarda sayısız yazı ve görüntü sosyal medyada kendisine yer bulmuştur.³⁷ Konserler ve kamuoyunun ilgisini çeken protestolarla da desteklenen bu baraj ve HES karşıtı oluşumların, her ne kadar vaktiyle uluslar arası boyutlara ulaşmış olsa da Bergama ve Muğla örneklerinden önemli bir farkı da, *yere’l*’den çıkıp *evrensel*’e ulaşma çabaları olarak işaretlenebilir.

Aslına bakılırsa, Türkiye’de ekoloji/çevre bilincinin gelişmesine ilk katkıları sağlayan özellikle Bergama ve daha sonrasında Muğla örneklerinin, modern anlamda çevreci hareketlerin temel yaklaşımları dikkate alındığında, nev-i şahsına münhasır özellikler taşıdıklarını da söylenebiliriz. Örneğin, “Bergama hareketinin, toplumun tabanından yükselen bir muhalif hareket olarak, 1980 askeri darbesi sonunda oluşturulmuş, apolitik ortamda toplumsal muhalefet için bir alan açmış

³⁷ Bunlardan bazıları için Bknz: (Sayfa Görüntülenme: 02.04.2014)
<http://www.facebook.com/pages/Bo%C4%9Fazpınar-K%C3%B6y%C3%BC-HES-Kar%C5%9Fiti-Platform/517638894930438> ;
<http://www.facebook.com/pages/Antalya-N%C3%BCkleer-Kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-Platform/202117959810527> ;
<http://www.facebook.com/pages/Mersin-N%C3%BCkleer-Kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-Platform-Sayfam%C4%B1z/268916326457262>;

olması” dikkatle işaretlenmelidir.³⁸ Bu hareketler, yerel halkın toprağına olan bağılığından yola çıkmış, sonrasında “çevreci” ve anti-emperyalist bir karaktere bürünmüştür.

Dahası, Batı’daki modern anlamda çevreci hareketlerin hemen hemen tamamı *şehirli* hareketler olurken, Bergama ve Muğla’daki hareketler *yerel çevre hareketleri*’dir. Özellikle Bergama’daki çevreci hareket, hareketin kendi ölçeğı, harekete geçen öznelere nitelikleri, hareketin eylem biçimleri ve talep ettikleriyle birlikte, bir çevreci taban hareketiydiler. Zaten bu yönleriyle de *yerel* bir hareketin reflekslerini yansıtmaktaydılar. Çünkü çevreci taban hareketlerinin temel öznelere, genellikle köylülük ve bunun içinde de özel olarak kadınlar üzerinden ilerler. Buna göre, gerek Bergama gerekse de Muğla’daki çevreci eylemler, talepleri bakımından *yerel* kalmışlar, kendi sınırlarını aşamamışlardır. Ayrıca, yaşadıkları coğrafyanın dış etkenler tarafından bozulması, kirlenmesi vb. yüzünden eyleme geçen bu yerel hareketler, hem Bergama’da hem de Muğla’da eylemlerinin nitelikleri bakımından da tam anlamıyla aynı yerelliğı yansıtmışlardır.

Burada yapılan çevreci eylemlere bakıldığında, tüm eylemlerde yer alan aktörlerin meşruiyet kaygısı taşıdıkları da dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu meşruiyet kaygısı, onların, yerelliğini perçinleyici bir özellik olarak da dikkati çekiyor. Öyle ki, anımsanacağı gibi, gerek Bergama gerekse de Muğla eylemlerinde Türk Bayrağı ve Atatürk posterleri, eylemcilerin her protestoda değişmez sembolleriydiler. Bu semboller daima en önde ve ellerde taşınıyordu. Böylelikle bayrak ve posterin taşıdığı sembolik anlamlar, bu hareketlerin 28 Şubat ve öncesindeki siyasal havayı da düşünürsek, politik iktidara karşı bir selâm duruşu gibiydi. Kısacası bu hareketlerin iktidara mesajı, mevcut düzen ve onun sembolleri ile bir mücadelelerinin olmadığıydı. Hatta anımsamak gerekirse Bergama eylemcileri, “kurucu idealler”den feyz aldıklarını da

³⁸ ÖZEN, Hayriye, (2009): “Bergama Mücadelesi: Doğuşu, Gelişimi ve Sonuçları”, Web adresi: acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/8/37.pdf, s. 4

sık sık yineleyip, “ulusal değerler”e bağlılıklarını da dile getiriyorlardı. Gerçekte sorun, hem o zamanlar medyaya yansıdığı hem de öğretmenlik yaparken sohbet imkânı bulduğum kişilerden edindiğim izlenimler neticesinde, sadece altın arama izni alan yabancı şirket Eurogold’un gitmesi ya da termik santralin kapatılmasından daha fazla bir şeydi. Çünkü eylemcilere göre esas mesele, doğrudan ve yalnızca çevre kirliliğini yaratan etken veya etkenlerdi, dolayısıyla bu şirketin “kovulması” ile bütün sorunlar da kendiliğinden ortadan kalkacaktı.

Çevreye ait bir probleme bu şekilde “ulusal kavga” şeklinde yaklaşılması, tabii ki onunla ilgili eylemleri de bir “Kurtuluş Savaşı” mücadelesine dönüştürdü. Ülkemizde Kurtuluş Savaşı şartlarını günümüzle eşitleyenlerin, “şanlı mücadele”leri özleyenlerin olduğu ve her fırsatta toplumsal zihniyette yatan o alana atıflarda bulunduğu düşünüldüğünde, bu milliyetçi söylem sarmalından kurtulmanın kolay olmadığı da rahatlıkla söylenebilir.³⁹ Zaten mücadelenin vaktiyle yabancı bir şirkete (Eurogold) karşı yapıyor olması, bütün mizansenini de otomatik olarak kurmaktadır: Emperyalistler/işgalciler (Eurogold şirketi), içerideki yerli işbirlikçiler/ “dahili bedhahlar” (politikacılar, “komprador burjuvazi” vb.) ve mağdur olup onlara karşı kahramanca direneler (yerel halk). Mizansende tek eksik bir “Başkomutan”dır; fakat Atatürk’ten sonra bir başka büyük “kurtarıcı”nın gelme ihtimalinin olmaması, sıradan kurtarıcılarla idare etmemizi zorunlu kılmaktadır.

Diğer taraftan, sorunun bu alan içerisine hapsedilmesi, istenirse de sorunun sadece bir “çevre sorunu” gibi ele alınmasına da yol açar ve sorunu içe doğru kapatır. Oysa ki, bu sorun ne sadece Bergama’nın ne de Muğla’nın sorunudur, sorun, farklı derecelere de olsa, benzer süreçleri

³⁹ Dahası bu milliyetçi düşünce sarmalı, dün olduğu gibi günümüzde de, “neden bor madenlerinin işletilmediğini”, “Amerika’nın, Türkiye’nin bor madenini çıkarmasını istemediğini”, “Türkiye bu madenleri işlettiğinde, Dünya’nın süper gücü olacağına” dair bir takım söylemleri de ısrarla yaymaktadır. Halbuki, madenciliğin doğayı uğrattığı tahribat ortadayken, bunun devlet eliyle ve “Dünya’nın süper gücü” olma amacıyla yapılması, nasıl olur da “meşru” görülebilir, sorusuyla aynı milliyetçi reflekslerin ilgilenebileceğini düşünmek güçleşmektedir.

yaşayan tüm dünyanın sorunudur. Fakat modern anlamdaki bütün çevre hareketleri evrenselcidir, çevre sorunlarına hangi noktadan bakarlarsa baksınlar paradigmaları tüm insanlık ve bütün dünya içindir, bunların hepsini kapsar ve tümüne seslenirler. Çünkü ister sisteme muhalif olarak sorunun bir sosyo-ekonomik sistem sorunu olduğu düşünölsün, isterse de sorunların mevcut sistem ile birlikte çözülebileceğine inanılsın, çevresel sorunlar insanlar tarafından bu yolla içinde yaşadıkları sistem ile doğrudan ilişkilendirilmektedirler. Dahası, bundan ayrı da düşünme ihtimali de ancak durumun manipöle edilmesi ya da yumuşatılması anlamına gelir.

Kezâ, Bergama ve Muğla örneklerinde çevre eylemlerine katılan aktörler “milliyetçilik” rüzgarının da etkisiyle ekolojik bir sorunu, “düşmanın denize dökölmesi”, “emperyalizme karşı millî bir savaş” şekline dönüştürerek, politik iktidarı ve bu sorunların kaynağı sosyo-ekonomik sistemi ustaca ıskalayan, düşük voltajlı bir politik pozisyona getirmişlerdir. Halbuki, eyleme katılanların yer yer politik iktidarı hedef alan sözleri veya politikacılara karşı açtıkları davalar onları “muhalif” yapsa da, buradaki muhalefet asıl olarak, emperyalist bir altın arama şirketine (Eurogold) ölkede arama izni veren politikacılara karşıydı. Bu da beraberinde şu iki riski getirmektedir. Birincisi, politikacılar istifa edip gitse, ekolojik sorunlar ortadan mı kalkacaktır? İkincisi ise, altın arama işi, yerli bir firma tarafından yapölsa, buradaki söylem kolaylıkla yerle bir olabilir. Çünkü politik iktidarın dili ile konuşup, sembollerini kullanmak insanların üzerlerindeki asıl iktidarı görmemeleri demektir ki, bilindiğı gibi siyasî seçimlerle iktidara gelmek, her zaman *iktidar* olmak anlamına gelmemektedir.

Sonuçta kapitalizm denen sosyo-ekonomik sistem, herkesi kapsamaktadır. Küreselleşmenin ulus devletin direnç noktalarının nasıl kırdığı düşünöldüğünde ise bu sorun, çoğı kereler yerel hükümetleri ve onların aldıkları yargı kararlarını bile aşmaktadır. Çokuluslu bir altın arama şirketi ya da bir termik santral küreselleşmenin nedeni değil, kaçınılmaz sonuçlarındandır. Sorunun ulusal ve uluslararası düzeyde birçok kaynağı vardır ve bu da böylesi bir sorunun küreselleşme gibi

dünya ölçğinde etkili olan bir süreçten ayrı olarak düşünülmesini ustaca engeller.

Dahası, yukarıdaki milliyetçi/ulusalcı söylemlerin, kamuoyunun desteğini almak için bu nitelikte geliştiği de rahatlıkla söylenebilir. Fakat yine de bu, hareketin içerisinde daha cılız duyulan “evrenselci” söylemleri açıklamaya yetmez. Yani Fransız köylüsünün sembolü olan Johe Bowe’un Bergama’yı ziyaretinde ortak sorunları paylaşmaları ve dünyanın geleceği ile ilgili “aynı kaygıları taşıdıklarını” söyleyen Bergama çevre hareketinin sözcülerinin bu yöndeki açıklamaları, neden politik iktidarın toplumun tüm kesimleri üzerinde kurduğu meşruiyet barajının sembollerini (bayrak, Atatürk posterleri, rozetleri vb.) her eylemde özellikle kullandıklarını anlamaya yeterli gelmeyebilir. Böylece ilk bakışta “evrenselci” bir söylem gibi görülebilecek açıklamalar, milliyetçi tınılar vasıtasıyla, evrensel olana biraz “eklenmiş” ve biraz da zorlama bir anlatı gibi durmaktadır. Bu söylemin altından, o dönemdeki politik iktidarın son zamanlardaki tek dayanağının milliyetçilik olması, Türkiye için “anlaşılır” bir durum olmakla birlikte, modern anlamdaki çevre hareketleri açısından düşünüldüğünde, teorinin biraz çarpık biraz da tersten işleyişi söz konusudur. Öyle ki, ekoloji/çevre bilinci üzerinden gelişen toplumsal hareketler, fazlasıyla şehirleşme/“kentli olmak” ile ilgili bir durumdur. Teori tersine dönüp, “çevre bilinci” köyden başladığında ise, bu o çevre hareketinin “yerel” üzerinden örgütlenen ama toplumsal tepkiler/örgütlenme açısından “modern” karakterler taşıdığına da delalet eder. Netice itibarıyla, böylesi bir yerel hareketin içindeki bazı yerel unsurlar, dinin ve milliyetçiliğin hassasiyetleriyle beraber ilmeklenen bir düşünce dünyası ile birlikte ortaya çıkmakta, beraber sunulmaktadır.

Diğer taraftan, modern anlamda çevreci hareketlerin bir kurumsal yapı gibi işlediklerini ve örgütlendiklerini, belli bir hiyerarşik yapıları olan, demokratik, sivil kuruluşlar/gruplar olduklarını da söyleyebiliriz. Bu bilginin ışığında, Bergama ve Muğla örneklerine baktığımızda, yine yerel değerlerin ön plâna çıktıklarını görüyoruz. Bergama ve Muğla çevre hareketlerinin kurumsal ve ona uygun hiyerarşik bir yapısı olmakla birlikte, örgütlenme yapısı ise oldukça erkekler üzerinden yürür. Bu durum yerel hareketler açısından anlaşılabilir, fakat demokratik katılımı

hedefleyen toplumsal hareketler açısından aynı anlaşılabilir durum geçerli olmayabilir. Vaktiyle medyada “köylü kadının uyanışı” şeklinde heyecanla karşılanırsa bile, hareketin içerisinde aktif olarak kadınların bulunması da aynı durumu değiştirememektedir.

Öte yandan, Bergama ve Muğla örneklerinde görülen çevreci hareketin birleştirici noktası/kolektif kimliği “siyanürlü altına karşı olmak” ya da “kül solumak istememek”se eğer, bu sosyolojik olarak bir kimlik dolgusu değildir. Bu ancak, beklenmedik bir sorun karşısında ortaya çıkan bir “biz” sorunsalının, kısa dönemdeki bir yanıtı olabilir. Dahası, köken itibarıyla yerel bir hareket olduğu için, evrensel anlamda politik ve ideolojik arka plânı da oldukça eksiktir. Çevreci hareketin seyrine göre “siyanürlü altına karşı olmak” ile “kül solumak istememek”in durumu, kolayca değişebilirdi. Hatta hareketin aktörleri, içinde buldukları yerel değerlerin etkisiyle, bir aşamadan sonra yaptıkları için “devlete karşı gelmek” olduğunu düşünüp, bu “geçici” kimlikten de kurtulmak isteyebilirlerdi. Zaten geçen zaman içinde bunun, mücadeleden vazgeçmek biçiminde geliştiğini de gördük. Böyle olunca da, bu yerel sorunların tetiklemesiyle oluşan aynı çevreci hareketlerin, tüm bu sorunların asıl nedeni olan kapitalizmi anlamak şöyle dursun, ona karşı güçlü herhangi bir mücadeleye girişmekten de yoksun oldukları ortaya çıktı. Öyle ki, Eurogold’un “denize dökülmesi” ile sorunların da ortadan kalkacağını sanmak, ancak yerellikten türeyen bir tasavvurun sonucu olabilir. Yine de Bergama hareketi, farklı toplumsal grupları mobilize etmesi, hareketin taleplerinin ulusal gündeme taşınması ve yargı kararları kazanılması gibi toplumsal hareketler için oldukça önemli sonuçlara ulaşmış olmasına rağmen, nihai amaca (kurumsal sistemin karşılayacağı amaçlar) ulaşamadığı da iddia edilebilir.⁴⁰

Bu “ulaşamama” durumu, Bergama eylemcilerinden değil de hukuk ve demokrasi eksikliklerinden kaynaklansa da, bir yönüyle de popülist ve milliyetçi söylemin sıkıştırılmalarının etkisi de yadsınamaz. Öyle ki,

⁴⁰ ÖZEN, Hayriye, (2009): “Bergama Mücadelesi: Doğuşu, Gelişimi ve Sonuçları”, Web adresi: acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/8/37.pdf, s. 9-10

evrensel anlamdaki çevre hareketlerine katılan aktörler, bu hareketlerin kendi içinde daha tutarlı ve yanıtlar verici paradigmalardan oluşması nedeniyle, tüm çelişkilerine rağmen daha sağlam kolektif kimliklere sahiptirler. Üstelik bu kolektif kimlikler kapsayıcıdır, duruma göre değişebilen, kırılabilir veya parçalı kimlikler değildirler. İdeolojik arka planının sağlamlığı ve “ekoloji bilinci “ gibi bir ideolojiye dayanıyor olmaları, bu hareketlere katılan ve ideolojisini benimseyen aktörlerin, yerelliğin “doğa tahribatları arasında ayırım yapma” ve “milliyetçi tercihlerin etkisinde kalma” (meselâ “ülke kalınması” adına doğanın katledilmesini meşru görme gibi) şeklindeki tutarsız tavırlardan daha uzak kalmalarını da sağlayabilmektedir. Çünkü böylesi tavırlar üzerinden yürütülmeye çalışılan eylemlerin gelip sıkışacağı nokta yine milliyetçi bir dil vasıtasıyla örgütlenir. “Ülkenin ekonomik refahına engel olmak”, “dış güçlerin piyonu olmak”, “vatan hainliği” gibi çerçevelemeler yoluyla yapılan “ulusal çıkar” vurguları, tam da sahiplenilmeye çalışılan üstünden politik sıkıştırılmaya yol açar. Burada *yerellik* ve onun değerleri, meşruiyet gibi görülürken, hareketin mevcut meşruiyetini bile ortadan kaldıracaktır.

Evrenseli Yakalamak: Tunceli’deki Baraj ve HES Protestoları

Türkiye’de Bergama ve Muğla örneğindeki gibi deneyimlerin yaşanmasından bugüne yaklaşık 17 yıl geçti. Ekoloji/Çevre bilinci kazanma bakımından Türkiye’de önemli mesafeler alındı. Ekolojik anlamda küreselleşmenin sonuçlarını da artık daha net görebiliyoruz. Üstelik günümüzde aynı kazanımlar neticesinde ortaya çıkan modern anlamda daha etkin, bilinçli ve fikrî donanıma sahip ekolojik sorunlar üzerinde yoğunlaşan sivil hareketler de var. Bugün bu hareketler dikkatlerini, küreselleşmenin de dikkatini topladığı enerji politikalarına çevirmiş durumda. Öyle ki, gelecek dünyada en önemli ihtiyaçlardan biri olması bakımından enerji, bugün de üzerinde ekonomik ve siyasi mücadelenin verildiği bir alan haline gelmiş bulunuyor. Küresel sermaye, enerji kaynakları üstünde kendi kontrolünü sağlama adına yerel hükümetlere baskılarını giderek arttırırken, bu baskıların sonuçları da

doğa tahribatının uzun dönemli ve geri dönülmez biçimde yaşandığı baraj ve HES projelerinin yaygınlaşması biçiminde karşımıza çıkıyor.

Özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri, su kaynaklarının bolluğu sebebiyle özellikle son yıllardaki projelerin ana merkezinde yer alıyor. Durum böyle olunca, nedenleri ve etkileri birbirinden farklı olmak kaydıyla,⁴¹ baraj ve HES projelerinin doğrudan mağduru olan yerel halk ile ekolojik hareketlere bağlı örgütlerin kolaylıkla kaynaşmasının da önü açıldı. Son dönemde de şahit olunduğu gibi, yukarıda modern anlamdaki çevre hareketleri kategorisinde yer alması gerektiğini düşündüğüm günümüzdeki bu ekolojik grupların, yerel halk ile birlikte yeni bir mücadele şekli ortaya çıkardıklarını da hep birlikte gördük. Hasankeyf’ten Rize ve Trabzon’a, Nükleer santral yapılması düşünülen Mersin’den Tunceli’ye kadar pek çok yerde, Bergama ve Muğla örneklerinde görüldüğü gibi, artık yerelliğin tetiklemesiyle oluşturulan ve milliyetçilik/ulusalcılık üzerinden yürüyen bir söylemden ziyade, bütün Dünya’nın geleceğine ve evrensele dair söylemler üretildiğine rastlıyoruz. Yine de bu söylemlerin doğrudan ekolojik ve doğayı ilgilendiren taraflarıyla birlikte, *sosyal olan*’a (örneğin, göç, mülksüzleşme gibi) dair sonuçlarının da önem kazandığı tespit edilebilir.

Öncelikle, barajların “olumsuz etkileri” pek çok açıdan değerlendirilebilir ama ben burada barajların yarattığı çevre katliamından bahsetmeyeceğim. Hatta cümleyi böyle kurunca birileri de çıkıp bizlere haklı olarak “olumlu etkileri”nden de bahsedebilir. Her ne kadar doğanın ekonomik hesabının yapılması mümkün değilse de, barajların ekonomik getirisi veya zararları bu makalenin içeriğinin konusu değil. Bu iki açıklamadan sonra, bunları birbirinden ayırmanın ne

⁴¹ Güney Doğu’daki pek çok çiftçi, ettikleri arazilerin baraj kamulaştırmalarından önemli miktarlarda paralar kazanırken, bunu fırsata çevirip, barajların yaptığı “doğa kıyımı” buralarda yaşayanların kitlesel tepkilerine yol açmazken; dağlık arazilerde kimsenin özel mülkü olmayan yerlere barajlar yapıldığında tepkiler farklı olabilmektedir. Meselâ, Tunceli’deki inanç mekânlarının sular altında kalması/kalacak olması, bu tepkilerin bir başka boyutu biçiminde düşünülebilir.

kadar zor, belki de imkânsız olduğunun da bilgisiyle soruna *sosyal olan* üzerinden değerlendirme yapmak gerektiği düşüncesindeyim.

Sosyal olan dediğimizde tabii ki, insanı kastediyoruz. Ayrıca onun toplumsal yaşam içerisinde yarattığı, etkin olduğu/etkilendiği, uzak durduğu/durmaya çalıştığı, katıldığı veya tükettiği her türden ilişki, iletişim biçimi ve metadan bahsediyoruz. Bu yüzden yine bir kolaycılığı burada aydınlatmak gerekirse, barajlar ve baraj havzasındaki yerleşim yerleri söz konusu olduğunda sosyal bilimcilerin hızla değindikleri bir numaralı konu “göç” ve “göç sonrası şehir hayatına” katılma sorunları biçiminde ortaya çıkan, işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, şiddet, yoksulluk, etnik ayrımcılık vb. sorunlar oluyor.

Oysa ki, kanımca burada asıl üzerinde durulması gerekli mesele, yine bunları kapsamakla birlikte ve bütün bunlara ilave olarak, insanları yaşadıkları topluma bağlayan *mutluluk hissi*, *huzur* ve *güven duygusu* gibi kavramların da, ekolojik tahribatlar sonucunda ortaya çıkan sorunların önemli bir parçasını meydana getirdiği gerçeğidir. *Modernliğin Sonuçları*⁴² adlı önemli çalışmasında Anthony Giddens’ında altını çizdiği gibi, yaşadığımız çağın en önemli sorunları bu üç kavramın ortadan kalkması neticesinde oluşmuştur. Bu kavramların artık geri getirilemez biçimde ortadan kalkmış olması, insanın yaşadığı topluma karşı, aidiyet hislerini de ortadan kaldırmıştır. Hiçbir biçimde tatmin olmayan, mutsuz, her daim huzursuz ve herkese karşı güvensiz insanlardan oluşan bir toplumun, kapitalizmin ile birlikte el ele yürüyen modernizm düşüncesinin bir sonucu olduğunu, bugün bulduğumuz noktadan daha iyi görebiliyoruz.

Dolayısıyla sureti ne kadar değişse de, kendi tarihinin en eski evrelerinden beri insan, sebepleri ve istekleri sürekli farklı olmak kaydıyla hep bir mutluluk, huzur ve güven ihtiyacı peşindedir. Oysaki kapitalist yaşam biçimindeki insanın durumu, sırtına bağlanan sopanın ucundaki havuca ulaşmak için ömrünü harcayan atın hali gibidir. Hiçbir zaman ulaşamayacağı şeyleri ısrarla düşler ama koştuktan da

⁴² GIDDENS, Anthony, (1994): *Modernliğin Sonuçları*, (Çev: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

vazgeçmez. Hâlbuki, kapitalist tüketim sisteminin içerisinde yaşayıp, ona muhalif olmak da, muhalif söylemler üretmek de oldukça sıkıntılıdır. Dahası, özellikle hidro-elektrik santralleri/barajları kapitalist tüketim ve yaşam biçiminin bir parçası biçiminde düşünmek de bir o kadar zordur. Çünkü bu barajlar, ürettiği enerji ile tüketim mallarının çalışması için kaynak sağlarlar. Pazar kişiyi, satın aldığı ürünün çalışması için gerekli enerjiye muhtaç kılarak kendine bağlar, bağımlı kılar.

Yine aynı nedenlerden dolayı, Tunceli’ye yapılacak sayısı belirsiz baraj projeleri de, şu an hali hazırda yapılan ve şehri çok yakında bataklıklar şehrine çevirecek Uzunçayır Barajı da insanların geleceğine dair güven ve beklentilerini yok eden projelerdir. Zaten şehirdeki insanlarla konuştuğunuzda, bu güven ve huzursuzluğa yakından şahit olabiliyorsunuz. İnsanlar, ya “bunun bir ‘yok etme’, göç ettirme saldırısı olduğunu”, ya “kutsal saydıkları inanç mekânlarını yitireceklerini” ya da “Munzur Vadisi’nin doğal güzelliklerinin bir daha geri döndürülemeyecek biçimde ortadan kaldırılacağını” dile getiriyorlar. Diğer yandan bunda da haksızlık payları olmadığını söylemek zor değil. Meselâ bu bölge Türkiye’deki yabancı hayvan popülasyonu açısından en zengin bölgedir. Pek çok endemik bitki türü Munzur Vadisi içerisinde yer almaktadır. Sadece bunlar bile, Peri Suyu’na inşa edilen Tatar Barajı ile Mercan Vadisi’ndeki HES’in ve diğer projelerin, Tunceli Bölgesi’nin doğal bitki örtüsü ve hayvan nüfusu açısından nasıl bir tehdit oluşturduğunu anlamak için yeterli gelebilir.

Boylesi ekolojik sorunlara karşı evrensel mesajlar içerdiği kadar, inanç kaygıları, “yok olma” korkuları/travmaları, hatta siyasi içerikler de taşıyan Tunceli’deki baraj protestoları ve eylemlere baktığımızda ise, güçlü bir çevre bilinci ile *yerel*’in özelliklerine sahip ama onun sınırlarına takılmadan, evrensel anlamlara da seslenen bir hareketin izlerine rastlıyoruz. Bu bölgede yapılan bütün baraj ve HES protestolarında, bölgenin Alevilik kültürü ve Kürt etnik yapısını barındırması sebebiyle de, Bergama ve Muğla örneklerinde rastladığımız Türk milliyetçiliğini çağrıştıran unsurları ve onların etkilerini (doğal olarak) Tunceli örneğinde göremiyoruz. Burada daha çok, Alevilik inancının kutsal

saydığı ziyaret yerlerinin (Gola Çetü; Ana Fatma vb. gibi) sular altında kalması ile yine kutsal sayılan Munzur Suyu'nun baraj projeleri ile "göl"e dönüşme ihtimaline karşı duyulan öfkenin tetiklemesiyle ortaya çıkan tepkilerden bahsedebiliriz. Bu yönüyle Tunceli'de yapılan protestolar da *yerel*'den çıkan bir tepkinin sonucu olmalarına rağmen, siyasal iktidarların veya merkez ideolojilerin uzağında konumlanma şeklinde, kendisini sunmaktadır. Toprağın, doğanın coğrafyanın, iklimin, suyun ve hayvanların "önemli oldukları" üzerine kurulan söylemler, hatta bunların yerellikten çıkıp bir "dünya sorunu" biçiminde ifade edilmesi, bu düşüncenin gündelik pratiklere yansıdığı görünmesi (örneğin, doğa ve ona dair hassasiyetler geliştirilmesi; doğa sorunlarının günlük konuşmaların konusu olması vb. gibi), Tunceli Bölgesi'nde yapılan ekolojik eylemlerin, evrensel tınıları olarak değerlendirilebilir. Bu da bizlere, kendi iç dinamikleri farklılıklar içerse de Bergama ve Muğla'daki ekolojik hareketlerden sonra yaşanan söylemsel değişimi göstermektedir.

Örneğin, 10 Ekim 2009 tarihinde Tunceli'de yapılan "Uzunçayır Barajı'na Hayır" yürüyüşüne 10 binin üzerinde insanın katıldığı tahmin edilmektedir. Bu, nüfusu (o gün için) 28 bin olan bir şehir adına çok önemli bir katılım oranıdır. Tunceli Bölgesi'nde bu ve bundan sonraki benzer baraj ve HES protestolarında, taşınan döviz ve pankartlara baktığımızda bir siyasî partinin ya da milliyetçi bir yaklaşımın izlerine rastlayamıyoruz. Etkisini yadsımamakla birlikte bu durumu bölgenin Alevi inanç ve Kürt etnik yapısına bağlamak da kolaycılık olacaktır. Çünkü, bölge halkının doğayı sahiplenme refleksleri bu iki unsuru aşan bir içeriğe sahip izlenimi vermektedir. Protestolarda sıklıkla atılan ve pankartlara işlenen "Munzuruma dokunma", "Munzur özgür olacak", "Munzur benim, ben Munzurum", "Dersim'de baraj istemiyoruz" gibi sloganlara baktığımızda da bunu görebiliyoruz.

Öte yandan, konunun bir de politik iktidarın ideolojisiyle alakalı, algı yönetimini kapsayan bir boyutu daha var. Bugün yapılacak barajlar "ama bizlere elektrik enerjisi lazım", "kullandığınız her şey elektrikle çalışıyor" düşünceleri eşliğinde meşrulaştırılmaya çalışılıyor. İnsanları ikili bir seçme şansına(?) zorlayan ve resmen mahkûm eden aynı düşünce, bugün "o zaman elektrik de kullanmayın" diyebilme hakkını da

kendinde bulabiliyor. Ve bu söylem, kendisine taraftar bulup, “enerjide dışa bağımlı mı olacağız?” biçiminde şekil değiştirip, zihinlerdeki milliyetçi mevzilerden de yeniden destekler alabiliyor. Hatta bu söylem bazılarını “ekonomik kalkınmanın önündeki tek engel” olarak görme hakkını da yine eline alıyorsa, artık yeni söylemler üretme zamanı gelmiş demektir. Söylemlerle zihinlerde kurulan iktidarlar, ancak güçlü alternatif söylemlerle kırılabilir. Bunun yolu da kültür ve zihniyet çalışmalarından geçmektedir. Kanımca, mücadele için bir yerden başlanacaksa eğer, bu başlangıç noktası insanların en temel ihtiyaçlarına yönelik alternatif söylemler yaratmayı sağlayacak bir tercihten başlanmalıdır.

Sonuç

Sonuçta, şu söylenebilir ki, ülkemizde ister çevreci, ister politik, isterse de sportif veya hangi toplumsal hareket olursa olsun aynı sorunların içine sıkışıp kalmış durumdadırlar: Tutarsızlık, anti-demokratiklik, sivil/özzerk olamama, merkezîyetçilik (devletçilik, milliyetçilik, yer yer ırkçılık), hoşgörüsüzlük, paylaşamama... Bu sıralanan özelliklerin bazılarının Bergama ve Muğla’daki çevre hareketleri için de geçerli olduğu söylenebilir. Çünkü Eurogold’a ekoloji nedenlerle karşı olmak başka şeydir, bu olay nedeniyle “Kuvvay-ı Milliye ruhunun Bergama’da yeniden doğduğunu” söylemek ise daha başka bir şeydir.

Netice itibarıyla, modern anlamda çevreci hareketlere sahip olmak ancak toplumsal formasyondaki değişiklik/ilerleme ile mümkün olabilir. Yerel’in sınırlarına sıkışıp kalan ve “yerel değerleri sahipleneceğim” diye milliyetçi ideolojiklerin sarmalına giren ekolojik hareketlerden ziyade, evrensele ulaşmayı amaç edinen yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Buna yönelik değişiklik de, hepimizin bildiği gibi üzerine yapılan her türlü eleştiriye rağmen rasyonelleşmeden, insan eğitiminden, refahtan, doğadan feda etmemizi sağlamayacak ekolojik projeler üretmekten geçmektedir. Yine aynı nedenle, Tunceli Bölgesi’ndeki çevresel tahribata karşı yapılan

protesto gösterilerinin içeriği, eylemlerdeki politik duruŐ ve tavırlar, evrenseli kucaklama açısından örnek teŐkil etmektedir.

Sonuç olarak, ekolojik sorunlar yeryüzü, denizler ve gökyüzünün kirlenmesi, zararlı maddelerin yiyeceklerimize kadar sızması gibi tüm canlı yaşamını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki dengesiz paylaşım ve sömürü faktörleri bütün bu ekolojik sorunlardan dünyanın bir kısmının daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, bu ekolojik sorunların sosyo-ekonomik bir sistem olan kapitalizmden ayrı düşünülmesi de imkânsızdır. Zaten kapitalizmin bütün çeliŐkileri, doğal dengeye yaklaşımında da ortaya çıkmaktadır. İşte bu nedenle, Őu söylenebilir ki, gelişmiş ve az gelişmiş toplumlardaki çevre sorunları Őimdilik az gelişmiş ülke insanların sırtına yıkılmış görünse de, yakın bir gelecekte sorunların da küreselleŐeceği söylenebilir. Bu durumda da tartışılacak olan gelişmiş/az gelişmiş ülkelerin çevre sorunları değil, tüm insanlığın geleceği sorunu olacaktır.

Kaynakça

CALLENBACH, Ernest, (2010): *Ekotopya*, Agora Kitaplığı, İstanbul

GIDDENS, Anthony, (1994): *Modernliğin Sonuçları*, (ev: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

ÖZEN, Hayriye, (2009): “Bergama Mücadelesi: Doğuşu, Gelişimi ve Sonuçları”, acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/8/37.pdf

HAVEMANN, Robert, (1990): *Yarın*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

TEKELİ, İlhan, (1999): *Modernite AŞılırken Siyaset*, İmge Kitabevi, Ankara

WEB:

<http://www.facebook.com/pages/Bo%C4%9Fazpinar-K%C3%B6y%C3%BC-HES-Kar%C5%9Fiti-Platform/517638894930438>

<http://www.facebook.com/pages/Antalya-N%C3%BCkleer-Kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-Platform/202117959810527>

Türkiye'de Ekolojik Hareketler: Yerelden Evrensele (Bergama, Muğla
ve Tunceli Örnekleri)| 127

<http://www.facebook.com/pages/Mersin-N%C3%BCkleer-Kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-Platform-Sayfam%C4%B1z/268916326457262>

